

Jogklinikák Afrikában – a tanulás és a jogi segítség ötvözése

Forrás: https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/southafrica_20030628.pdf

A több mint húsz ország egyetemi oktatói és gyakorló jogi szakemberei vettek részt a Durbanban 2003. június 23-28-án megrendezett Jogklinikai Képzésről szóló konferencián. Az egyetemeken működő jogklinikák első kontinentális találkozója több mint 60 embert hozott össze, a klinikai tanároktól a jövőbeli úttörőig, a meglehetősen tapasztalt, már régebb óta működő klinikák (például Kenyában, Dél-Afrikában és Zimbabweban), mind pedig az újak (pl. Mozambikban és Sierra Leonében) képviselőin át. Az Afrikán kívüli (pl. bangladesi vagy brazil) jogklinikák is értékes adatokkal szolgáltak a konferencián. Az olyan országokból származó résztvevők számára, akik jelenleg az egyetemeken kialakított klinikák követését vizsgálják - Angola, Etiópia és Nigéria - a találkozó egyedülálló tájékozódást biztosított az egyes munkafázisokról, az indulástól a tananyag-fejlesztésen keresztül, az esetleges állami jogi segítségnyújtási szolgálattal való együttműködésig. A frankofon afrikai országokban - Benin, Burkina Faso és Szenegál – meglehetősen kevés az egyetemi érdeklődés, de még nekik is adott hasznos érveket a klinikai képzés bevezetéséhez.

A rendezvény célkitűzése volt a meglévő és várt klinikai kezdeményezések feltérképezése a kontinensen, annak feltárása, hogyan tanulhatnak egymástól; azonosítani a klinikai programok alapításában rejlő legfontosabb kihívásokat, és kidolgozni stratégiákat ezek kezelésére; valamint az afrikai klinikai programok hatékony hálózatépítésére és kapacitásfejlesztésére irányuló stratégiáinak áttekintése. A megbeszélés nagyrészt a gyakorlatias kérdésekre összpontosult: a jogi klinikák célkitűzései, az egyik felállításának lépései, az afrikai viszonyokban rejlő lehetséges akadályok és az ezek elleni küzdelem stratégiái. A célirányos előadásokat regionális specifikus munkacsoportok követték, hogy megvitassák az egyetemeken belüli jogklinikai egység helyét, az egyetemen belüli felépítés konkrétumait. Jelentős időt fordítottak a klinikai képzés pontos céljainak meghatározására. Ezek közé tartozik többek között a megfelelő gyakorlati oktatás biztosítása, valamint az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés. A dél-afrikai tapasztalatokat hasznosító klinikák az állami jogsegélyt nyújtó szolgálatokkal és a közösségi paralegal hálózatok létrehozásával alapvető jogi segítséget nyújtanak az igazságszolgáltatáshoz hozzáférésben, ezt vizsgálták részletesen a konferencián résztvevők.

Az ülés funkcionális irányultsága ellenére azonban számos előadást és átfogó vitát folytattak. Ezek között szerepelt a jogi szakma szerepe a társadalmi igazságosság és az emberi jogok előmozdításában; a valódi jogi tapasztalat fontossága a jogi képzésben; és a joghallgatók érdemi hozzájárulása az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréshez. Sok vitát folytattak a klinikák lehetőségeiről az afrikai környezetben, ahol a jogi segítségnyújtási rendszerek gyakran gyengék, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés hiányos, és az egyetemi tanszéki rendszer, illetve a képzés merev vagy konzervatív.

A rendezvény több kezdeményezést is megfogalmazott:

- jöjjön létre jogklinika számos országban, különösen Nyugat-Afrikában, ahol a Sierra Leone-i kezdő lépéseket hamarosan egy nigériai kísérleti klinikával lehetne összehozni, és egy másikat kezdeményezni frankofon kapcsolatok révén Nyugat-Afrikában. Azok az országok, ahol nagyobb fejlődés várható az együttműködés és megbeszélések révén, az Angola és Mozambik;

- a klinikai oktatók képzéseit a Natal Egyetemen 2004 elejére szervezze meg. A rendezvény által létrehozott lendület fenntartása érdekében 2004-re egy második konferenciát kell megszervezni, és a szakmai tanácskozás koordinálására egy irányító bizottság álljon fel;
- egyhetes tanulmányi látogatásokat kellene szervezni a nemzeti klinikai csoportok számára 2003-tól, a Nigériából, Sierra Leone-ból és Etiópiából való csoportoknak. A látogatásokat megelőzné, hogy tananyagot és háttéranyagot készítenének a programok megkezdéséhez a kontinensen. A rendezvényeket az Igazságügyi Kezdeményezés Szervezte, együttműködve a Dél-afrikai Egyetemi Jogi Segítő Intézményekkel (AULAI) és a Natal Egyetemmel, míg az egészség támogatja a Nyílt Társadalom Intézet, a Ford Alapítvány, a Nemzetközi Jogász Szövetség (ICJ) kenyai részlege és az Európai Unió által alapított Dél-Afrikai Emberi Jogokért Alapítvány.

Az afrikai jogklinikai képzéshez a mintát Dél-Afrika jelentette, ezért a konferencián is nagy teret kapott az ottani gyakorlat bemutatása. Napjainkban a dél-afrikai jogi egyetemek önállóan finanszírozott jogklinikákat működtetnek. Az elsőt a Fokvárosi Egyetemen alapították 1972-ben. A Witwatersrand Egyetem (Johannesburg) és a Natal Egyetem (Durban) 1973-ban követték a példáját. 1994-re a Dél-afrikai Jogsegély Tanács partnerségi együttműködési megállapodást kötött öt egyetemmel további jogvédelmi klinikai képzések érdekében. Ezek és hasonló kezdeményezések alapját képezik az "egyablakos" klinikai tevékenységnek, amelyek "igazságügyi központok" néven működnek, és amelyek célja az ország vidéki és szegény területein jogi tanácsadáshoz, információhoz és segítségnyújtáshoz való hozzáférés biztosítása.

Dél-Afrika egyaránt figyelemre méltó az emberi jogi és a jogállamiság erős jogi struktúrája miatt, ami nagyrészt az apartheid megdöntésére irányuló hosszú polgári jogi kampány eredménye. Karthy Govender, az AULAI elnöke megfigyelte, hogy az 1996-os Alkotmányban a "részvételi és közvetlen demokrácia" fogalmát beillesztették a Dél-Afrika számos elismert etnikai csoport jogainak védelmébe. "Az Alkotmány megfogalmazásának folyamata félelmetes küzdelem volt az elnyomásból a demokráciába való elmozdulás felé – amelyet a jogászok értek el" - jegyezte meg. A dél-afrikai demokrácia folyamatos konszolidációja biztosítja, hogy az ország továbbra is kiváló modell legyen szomszédjai számára, akik gyakran küzdenek a rendkívül szerény emberi jogi körülményekkel hazájukban. Napjainkban a dél-afrikai nyilvános diskurzus élénk a legfontosabb emberi jogi kérdésekkel kapcsolatosan. A beszélgetés résztvevői közül a Dél-afrikai Alkotmánybíróság tagja, Zachariah Yakoob nagy teret szentelt a szociális és gazdasági jogok szerepének a jelenlegi dél-afrikai alkotmányos rendben. Az Alkotmány szerkesztője és a kritikus Grootboom-ítélet¹ szerzője, Yakoob kijelentette: "világos, hogy ha egy embernek nincs egészsége, lakhatása, munkája, étele, ivóvize, akkor ő polgári és politikai jogi szempontból nem létezik. Az ilyen emberről a polgári és a politikai, valamint a társadalmi és gazdasági jogok közötti különbségtétel alapján értelmetlen értekezni. "A dél-afrikai Alkotmánybíróság egyedülálló szerepet játszott a szegény dél-afrikaiak társadalmi és gazdasági jogainak biztosításában. A dél-afrikai körülmények tették lehetővé, hogy elemezni lehessen az ország gyakran szomorú, nemrégiben pedig inspiráló tapasztalatait, amelyek fontosak lehetnek másoknak is a kontinensen.

¹ A Dél-Afrika kormánya kontra Grootboom és mások (CCT11/00.2001(1) SA 46(CC), 4 Oct 2000) ügyben az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a kormány köteles biztosítani az állami költségvetési forrást a megfelelő lakhatási jog fokozatos érvényesítéséhez, összhangban az alkotmányban foglaltakkal.

Asha Ramgobin, a Natal Egyetem jogklinikájának igazgatója, Munirah Osman-Hyderrel közösen, bemutatta a résztvevőknek a nehéz ügyeket, illet azt, miként foglalkoznak velük a jogklinikán. A dél-afrikai lakosságot érintő egyik legsúlyosabb gond a HIV / AIDS terjedése, és gyötrelmes következményei összetett választ igényeltek, ide értve különösen a diszkrimináció elleni fellépést, az orvosi kezeléshez való jogot, illetve a gyógyszerek megszerzését. Csak a környékbeli Cato Manorból 300 ügyfélről volt szó, akiket a kilakoltatás fenyegetett, mivel utat építenek, és a település lényegében együtt indított pert, amelyet sikerült is megnyerniük.

Mint sok feltörekvő demokrácia, Dél-Afrika is olyan ország, ahol Karthy Govender által idézett követelményt kell szem előtt tartani, miszerint "egy jogász vagy társadalom-formáló, vagy parazita". Kiemelkedő példát jelent a közérdekű ügyvédek közül - a Durbanban egykor élt Mahatma Gandhitól a polgári jogi mozgalmon keresztül Dél-Afrika 1994-es elnökéig, Nelson Mandeláig – több ügyvéd és jogász. A jogklinikai oktatás többek között a jövőbeli közérdekű ügyvédek megtalálását célozza a mai joghallgatók közül. Szerepeik olyan országokban kritikusak, amelyek ismerik a mindennapi igazságtalanságokat, az emberi jogi atrocitásokat. Bár Dél-Afrikán kívül hiányosak a jogklinikai tapasztalatok, a közelmúltbeli jelek egyre nagyobb érdeklődést mutatnak a kontinens más részein. Működnek már jogklinikák Kenyában, Lesothóban, Malawiban, Tanzániában, Ugandában, Zambiában és Zimbabweben, valamint új programok indultak Etiópiában, Mozambikban és Sierra Leoneban.

Az egyetemi klinikák különböző formákban működhetnek. A legtöbb a tantermi és a gyakorlati órákat is magában foglalja - ahol az osztálytermi komponens része a készségek és értékek tanítása szimulációkkal, olvasmányokkal, vitákkal és közös gondolkodással, míg a gyakorlati tapasztalatok magukban foglalhatják a házon belüli klinikákon végzett munkát, az egyetemi jogászok (ügyvédek) felügyelete alatt, vagy a civil szervezetekkel és bíróságokkal folytatott együttműködésen keresztül. Az osztályterem fórumot biztosít a gyakorlati munka előkészítéséhez és az elmélkedéséhez. A klinikák minden esetben magukba foglalják a tapasztalatok megszerzését és egyes országokban még hozzájárulhatnak az igazságszolgáltatáshoz való hivatalos hozzáférés hiányosságainak pótlásához. A klinikai oktatás pedagógiai céljait a "tanulás laboratóriumai" név alatt lehetne összefoglalni. A joghallgatóknak a mindennapi életben tapasztalt jogi problémákba való bevezetésével, és valódi ügyfelek problémáival való találkozással, a tényleges jog működését ismerhetik meg. Ezek a tapasztalatok szélesítik a diákok horizontját a jog érvényesülési lehetőségeiről. A klinikán tanuló diákok „megtanulnak a tapasztalatokból tanulni”, ahogyan Peggy Maiselof, a Florida International University College of Law oktatója fogalmazott, vagyis a „reagáló jogi munkát”, és ez ösztönözheti az etika és a szakmai felelősség érzését.

David McQuoid-Mason, a Natal Egyetem professzora és veterán klinikusa szerint a jogklinikás hallgatók többek között az alábbiakban szereznek jártasságot: ügyfélinterjúk és tanácsadás; pártfogás; tárgyalás; kritikus gondolkodás; problémamegoldás; jogi kutatás; ítélet/döntés tervezetének készítése, megfogalmazása; kommunikációs képességek; és "gondolkodj egyedül". A jogklinikák szerepe ezen képességek erősítésében különösen fontos azokban az afrikai országokban, amelyek jogi hagyományaiban nagyobb szerep jut a formalizmusnak, és kevésbé a jó jogalkotói készségeknek - ahogy Mason megjegyezte. Yousuf Vawda, az AULAI egykori elnöke szerint - "a diákoknak fel kell készülniük egy olyan szakmára, amely sajátos történettel és ethosszal rendelkezik, ahol kevés figyelmet fordítanak a kritikai gondolkodásra, ezért növelni kell a lehetséges és a kívánatos pozitív

elemeket a szabályozásban és a jogalkalmazásban. Ezt az úttörő szerepet tölthetik be a jogklinikák.

Ahhoz, hogy a klinikák hatékonyan működjenek, a tantervnek kifejezetten oktatási célokat kell tartalmaznia a fenti készségek megszerzését kitűzve, a közérdek jogi úton való előmozdításának céljával együtt. Ez utóbbit az biztosítja, hogy kiemelten kezelik azokat a jogi problémákat, amelyek jól tükrözik az ország társadalmi állapotát, vagyis ráirányítja a figyelmet a legfontosabb fejlesztési igényekre és a hátrányos helyzetű ügyfelek és közösségek egyenlő jogát az igazságszolgáltatáshoz hozzáférésben. "A tapasztalati tanulás erősíti a saját erőforrások körét, Yousuf Vawda szerint az ideális jogklinikán a hallgatói csoportok kicsik, az erőforrások bőségesek, a magasan tapasztalt klinikusok és a diákok aktívak – ám a legtöbb jogi képzésnél ez nem adott, sőt nagyban hiányzik. A jogi klinikák elsajátítják a tapasztalati tanulást, felismerve a főbb hiányokat, amelyek alapanyagot adnak a társadalmi realitás ismeretéhez. A rendelkezésre álló források felhasználásával az eredmények jobban illeszkednek a tényleges jogi működés környezetéhez. A jó tanítás ugyanúgy lehetséges a kevésbé fejlett infrastruktúrával is -, magyarázta Vawda, mivel a tanulás kevésbé függ a rendelkezésre álló eszközök típusától, mint az ügyfelek, a diákok és a tutorok elkötelezettségétől és hozzáállásától: "Az emberek a legjobb erőforrásaink."

Mindazonáltal, ahhoz, hogy a klinikák sikeresek lehessenek, számos alapfeltételnek teljesülnie kell. A hallgatói csoportok legyenek a lehető legkisebbek. Némi akkreditációra van szükség, legalábbis közép-vagy hosszú távon - egyébként nem lesz elég elkötelezett a hallgató. A tanárokat fel kell készíteni, tréningezni kell, hogy rendszeresen találkozzanak, ahol néhány alapvető kérdést, módszert megbeszélhetnek. Joy K. Asiemaof, a kenyai Nairobi Egyetem kutatója megjegyezte, hogy egy jó klinikai csoportnak szüksége van a tanár széles körű előkészítő munkájára, valamint arra, hogy kellően részletesen vizsgáztassák és számon kérjék a munkát, értékeljék a hallgatót és a tutort is. Továbbá, az alkalmazottaknak legyen megfelelő díjazása, lehetőleg kari keretből, hogy ne keressenek jobb/an fizetett munkát maguknak. Más költséghatékony módszereket is alkalmazni kell, amelyek biztosítják, hogy a klinikák minőségi képzési környezetet jelentenek, kifejezetten hangsúlyt fektetve a problémamegoldásra (például szerepjátékok), partnerségen és csapatmunkán keresztül. A tapasztalt tanárok szoros felügyelete - vagy olyan tapasztaltabb hallgatók, akik krediteket kaphatnak a tutorálásért – nélkülözhetetlen a reflektív tanuláshoz. Az értékelési és visszacsatolási folyamatokat pedig be kell ágyazni az osztálytermi és a terepmunkába egyaránt.

Mivel a klinikák egy adott társadalmi és jogi környezetben működnek, a hallgatók szélesebb képet kaphatnak a jognak a társadalomban betöltött szerepéről. Ahogy McQuoid-Mason megjegyzi: "A hallgatók jogi tanácsadói munkája rendszeresen feltár társadalmi igazságosságra vonatkozó kérdéseket az új dél-afrikai államban. A klinikai munka lehetővé teszi számukra, hogy reális képet kapjanak arról, vajon a kormány az Alkotmányban szereplő ambiciózus szociális és gazdasági jogok listájából mennyit tud megvalósítani."² Továbbá a kulturálisan sokszínű országokban, ahol a szokásjogot magába olvasztja a jogalkotás, ahogyan számos afrikai országban, a klinikák alkalmat nyújtanak arra, hogy megvizsgálják a különböző hagyományok közötti esetleges vagy tényleges ellentmondásokat, és így a diákok valamilyen álláspontot alakíthatnak ki. Például a Natal Egyetem jogklinikáján, egy zulu nyelvű hagyományos család ügyfele panaszt emelt, hogy a menyasszony árát (lobola) nem

² Ezt tekinti át: McQuoid Mason, D., "Teaching social justice to law students through community service: The South African experience" in Baloro et al, Transforming South African Universities, Capacity Building for Historically Black Universities, Africa Institute of South Africa, 2000, p.91.

fizették meg. Ahelyett, hogy egyszerűen alkalmazta volna a törvényt, a klinikusok inkább a nők jogainak szemszögéből vizsgálták a gyakorlatot. Az ilyen kérdések számos országban relevánsak. A hagyományos gyakorlatokat szent tehenekként kell-e kezelni, vagy nyitottak legyünk a kritikára az egyenlőség és az igazságszolgáltatás érdekében?

A tantervbe beépítéssel kapcsolatosan, Joy K. Asiema egy "hibrid" klinikát írt le a nairobi egyetemen, amely értékes tapasztalatot biztosít a hallgatóknak, bár a jogi tanácsadó és kutatói diákszövetségi program (SALAR) még nem teljesen integrálódott. Népszerű, de nem kötelező és nem akkreditált. A diákok képzést kapnak, továbbá elkészítik azokat az ügyeket, amelyeket az ügyvédek átadnak. A Nairobi klinikának is a teljes integráció a célja, ahogy a legtöbb jogi karnak, ám mindenütt valahogyan elindulnak, és csak fokozatosan halmozzák fel a készségeket és a tapasztalatokat a kurzus akkreditációjához. Gyakran a klinikának bizonyítania kell, hogy értéket képvisel, oktatási eszköz és ténylegesen kapcsolódik a közérdekhez, valamint a jogi segítséghez. Ez ahhoz is kell, hogy megnyerje a karon az oktatókat, mert gyanakvás kíséri a képzést metodikai és közérdekűségi oldalról egyaránt. Ám idővel mindenki részesül a program előnyeiből. Az egyetem bővíti a tananyagát, a kurzus kreditet ad a hallgatóknak, illetve megfelelő oktatási elismerést a résztvevőknek. Ugyanakkor csak elkötelezett diákok tudják megfelelően segíteni a helyi közösséget, a tanterv csak a képzettebb személyzetet vonzza és tartja bent az oktatásban, ha megfelelően meg is fizetik őket. Az oktatóknak előnyös, hogy a működő jogot láthatják, és egészében a jogklinika a jogász szakma minőségét javítja.

"Az afrikai jogsegély csak névlegesen létezik a legtöbb országban" - mondta Clifford Msiska a Malawi-i büntetőjogi reformról. "Ezt a tényt megerősíti a börtönök túlzsúfoltsága, a jelentős számú börtönnépesség." Bár a tisztességes tárgyaláshoz való alapvető jog nélkülözhetetlen, mégis kevés afrikai állam képes a jogi segítségnyújtásra úgy, ahogy azt a nemzetközi emberi jogi normák előírják, valamint az igazságszolgáltatás érdekei megkövetelik ". Ezenkívül sok afrikai ember számára a jogszabályok idegen nyelven íródnak, és kevéssé ismerik vagy értik azokat. Msiska megjegyzi, hogy Kenyában a jogi segítségnyújtás gyakorlatilag csak emberölési ügyekben áll rendelkezésre "és csak a bírósági eljárási szakban." Az erőforrások problémát jelentenek, és az ügyvédek száma viszonylag kevés, általában városokban és túlnyomórészt polgári ügyekben elérhetőek. Ami a jogsegély-rendszereket illeti, a kormányok sok országban nem képesek függetlenedni a civil társadalomtól, részben a megfelelő erőforrások hiánya miatt, részben azért, mert a potenciális kedvezményezettek nem tudják igényeiket maguk megfogalmazni. Dél-Afrikában az egyetemeken alapuló jogklinikák egyre inkább integrálódtak a jogi segítségnyújtás szélesebb körű nemzeti rendszerébe. A dél-afrikai jogi segítségnyújtás igénye jelentős. Martin Monyela, a Nemzeti Közösségi Pártfogó Szövetség (NCBPA) főtitkára szerint hárommillió háztartás - közel 18 millió ember - havi 58 dollárból vagy annál kevesebből él, ami a havi hivatalos szegénységi küszöb. Ezek közül a legsúlyosabb a nők és a feketék helyzete: a fekete dél-afrikaiak 57 százaléka szegénynek számít, szemben a fehérek 2,1 százalékaival. A dél-afrikaiak mintegy 20 százaléka nincs iskolai végzettsége, és sokan nem beszélnek angolul, amely még ma is a legfontosabb törvényhozási nyelv Dél-Afrikában. 1994 után a jogi segítségnyújtás hatékony demokratizálása Dél-Afrikában soha nem látott nyomást gyakorolt egy olyan rendszerre, amelyet rosszul terveztek meg ahhoz, hogy mindenki igényeit kielégítse. 1998-ig a Jogi Segítségnyújtó Tanács (LAB) az összeomlás szélére került, és a bírósági rendszert - amellyel magánügyvédek esetet alapon fizettek meg, hogy képviseljék az öslakosokat hivatalból kirendelt védőként - véglegesen felül kellett vizsgálni. Addigra azonban a jogklinikák már fontos szerepet játszottak a jogsegély-rendszer kiegészítésében. Az állami jogsegélyt egyre gyakrabban használják fel a jogklinikák finanszírozására, amelyekből több az 1970-es évektől működik, és 1994 óta egyre több jogi segítséget adnak. Dél-Afrikában, ahol a klinikai

hallgatók nem képviselhetik ügyfeleiket a bíróságokon, mégis több olyan területen tudnak jogi feladatokat ellátni, ahol nem szükséges a képviselő, így a jogi kutatás és a tanácsadás. Továbbá, a joghallgatók e szolgáltatásai rendkívül költséghatékonyak, 1994 és 1996 között, az ügyvédi képviselői díj feléért ellátható.

Jogi asszisztensek, segítők: Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés problémát jelent a szegények számára - a gazdagok általában ügyvédekhez fordulhatnak. Néhány ügyvéd a maga részéről úgy dönt, hogy a pro bono jogi segítségnyújtási ágazatban, vagy általában a büntetőjogban dolgozik. A szegény országokban nincs elég ügyvéd a jogi szolgáltatások iránti igény kielégítése érdekében, és a képzett ügyvédek általában a városi területeken koncentrálódnak - következésképpen a vidéki és a szegényebb térségek jogi szükségleteit is el kellene látni. A nem-jogász (asszisztens, segítő) bevonása lehet a megoldás, akik irodát nyitnak vidéken, és azok egyben a legfontosabb információkat is szétterítik, nem csak tanácsot adnak, jelzik, hová lehetne fordulni. Malawiban, ahol a fogvatartottak fele tárgyalásra vár, az egyik megoldás az volt, hogy a terhelteket készítik fel megfelelő alapvető ismeretekkel saját maguk védelmére Clifford Msiska szerint. Dél-Afrika egy részében közös kezdeményezést tettek a jogi szolgálatok iránti növekvő igényre hivatkozva, ezért a jogalkalmazásról egy törvényjavaslatot nyújtottak be, amely formálisan bevonta az országos nem-jogász hálózatot a bírósági eljárásba, bizonyos jogokat elismerve képviselőinek a képviselőben. Monyela szerint két tényező segíti ezt a jogkiterjesztést. Az első a szervezett paralegal hálózat létezése Dél-Afrikában az NCBPA 1996-os megalakulása óta, amely összesen több mint 350 tanácsadó irodát nyitott mind a kilenc tartományban. A második lépés a szabványok és a képzések kidolgozása volt, biztosítva az alapszintű szolgáltatás minőségét. Ez a folyamat Dél-Afrikában, az egyetemekkel és az egyetemeken működő klinikákkal való kapcsolatok révén megkönnyíthető. A Natal Egyetemen eddig 150 paralegalt képeztek ki. Ahhoz, hogy hatékonyan működjön, a nem-jogász segítőknek rendelkezésre kell állniuk az eljárásban, ameddig ki nem derül, hogy büntetőjogi képviselőre van szükség a perben - mondja Bongani Khumalo, a Közösségi jog és a Vidékfejlesztési Központ igazgatója. A formális jogi szakmához való kapcsolódásra azért is szükség van, hogy megkérdőjelezzék a szakemberek azon aggodalmait, miszerint a nem-jogász segítők elszippantják ügyfeleiket és/vagy kárt okozhatnak az ügyfeleknek a szakszerűtlen szolgáltatás miatt. A jogi szakmával való megfelelő együttműködéssel a nem-jogász segítők kiváló csatornaként és szűrőként működhetnek a formális rendszer helyett. Dél-Afrika 1998 óta törekszik az egyetemi klinikák, a jogi asszisztensek és a LAB igazságszolgáltatási központok jogi szolgáltatásainak összehangolására, az alapvető jogi információk, jogi tanácsadás és a bíróságok igénybevételehez szükséges információk megfelelő összekapcsolására. Brian Niar (LAB) szerint jelenleg 40 igazságszolgáltatási központ létezik Dél-Afrikában, és további húszat terveznek 2003 végére. A végcél az, hogy 100 kilométerenként minden város és falu rendelkezzen egy ilyen központtal.

Szakosított klinikák: A klinikák kulcsfontosságú szerepet játszhatnak a kiszolgáltatott csoportok - például az etnikai kisebbségek, a menekültek, a gyermekek, a fogvatartottak vagy a nők - jogait szolgáló jogi segítségnyújtásban. A specializáció lehetővé teszi a klinikák számára, hogy megoldják az igazságszolgáltatás szisztematikus hiányosságait, ugyanakkor kiépítsék a diákok szakértelmét egy adott jogterületen. Gyakran az első lépés az egyének tájékoztatása a jogairól. Az „utca emberének szóló tájékoztatás (Street Law Clinics)”, ahogy Dél-Afrikában hívják őket, kifejezetten az célozzák, hogy erősödjön a jogismeret és jogtudat a célzott kiszolgáltatott csoportban. Beninben hasonló szerepet játszanak a nem egyetemi alapú nonprofit jogi központok, amelyek a nőket segítik. "Amit megpróbálunk tenni" - mondja

Marie-Elise Gbedo, a Cotonou-i Női Jogok Központja (AFJ) igazgatója – hogy, megmutassuk a jog nem csak a gazdagokat illeti meg, hanem mindenkit.

A dél-afrikai szakosított jogklinikákra példa a Lee Ann de la Hunt által a Fokvárosi Egyetemen vezetett menekültügyi klinikai program, egy olyan országban, amelynek közelében számos problémás állam fekszik. A menekültek helyzetét súlyosítja de la Hunt szerint „az ország általános idegengyűlölete”. A jogklinika munkáját az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága támogatta 1998-ban. Az UNHCR 1998-ban. A klinika diákjai nemrég megjelentettek egy kiadványt, amely részletezi Dél-Afrika kötelezettségeit a menekültekkel kapcsolatosan. „Úgy érezzük, hogy a társadalom külföldiekkel való bánásmódja az egyik mércéje a mi elkötelezettségünknek a nemzetközi emberi jogokat illetően”- mondja de la Hunt. Egy másik program, a Rhodes Egyetem jogklinikáján a háztartáson (családon) belüli erőszak áldozatainak segít, mivel az ország számos részén elfogadott az erőszak. Sibongile Mkumatela McDivitt Hove a Natali Egyetem gyermekjogi jogklinikájáról beszélt. A gyermekeket gyakran bezárják (fogva tartják) Dél-Afrikában, bár a felnőttektől eltérően általában nincsenek tisztában a jogaikkal az oktatásban. „Mit kell tennünk ezekért a gyerekekért, hogy valahová tartozónak érezzék magukat? Erre a fogvatartás nem alkalmas, az egyetlen út a társadalmon keresztül vezet, amely a segítség és a tanácsadás. Rowena Bernard és Gary Howard szintén a Natal Egyetem jogklinikájának a HIV/AIDS betegek segítségét célozza, míg egy másik a földjogot alkalmazza, amely az apartheid-időszakra nyúlik vissza és számos következménnyel járt. Az ilyen összetett ügyekben panelt (klasztereket) szerveznek, amelyben összetett ismeretekre van szükség, vagy ahogyan a kilakoltatásokkal foglalkozó programban, a gyorsaság is jelentős. Ehhez tehát több jogklinika és más szervezetek együttműködése kell.

Mindegyik téma a többi afrikai országokban is releváns. Kenyában és Zimbabweban a klinikai struktúrák eltérnek. A kenyai Moi Egyetemen, ahogy azt Tom Ojienda leírja, hasonló struktúrával rendelkeznek, mint a Natal Dél-Afrikai Egyetemen, beleértve az előkészítő klinikai tréninget a hároméves jogászképzés első évében, majd a klinikán a negyedik évben végezhetnek érdemi gyakorlatot. A Zimbabwei Egyetemen már 1973 óta működik a klinika, a diákokat az első évben kizárják, és csak a második és harmadik évben foglalkoznak ügyekkel, Vengai Guni, a klinika vezetője szerint. A negyedik évben a jobb diákok a főügyész engedélyével képviselhetnek ügyeket a felsőbb bíróságon, de ez a dél-afrikai diákok számára nem elérhető. A nyári szünetek alatt a hallgatók gyakorlatoznak, hogy felkészítsék őket az egyéni ügyvédi irodák, az ügyészség, a biztosító társaságok és más munkahelyek számára.

Az emberi jogi ügyek a közelmúltban Zimbabweban a polgárosodás jeleként terjedtek el, és Guni szerint, sok esetben a diákok negyedik évben foglalkoznak ilyesmivel, ideértve a mai esetet is, amikor az árulással megvádolt politikai vezetőre 10 millió zimbabwei dollár óvadékot szabtak ki (kb. 12 000 USD), „annyit jelent, hogy lényegében nincs lehetőség az óvadékra”. Guni szűkszavúan csak annyit jelzett: „Az emberi jogi esetek gyakran veszélyesek, de megnyerjük azokat.” Új jogklinikák álltak fel Sierra Leonében és Mozambikban. Yada Williams szerint a Sierra Leone-i Fourah Bay Főiskola Emberi Jogi Klinikáján olyan interdiszciplináris rendszer működik, amely a nem jogi tanszékekkel is együttműködik, így közgazdászokkal, szociológusokkal, annak érdekében, hogy megfelelő módszereket találjanak ki a polgárháborús örökség feldolgozására. A klinikánál „az emberi jogi aktivisták egy csoportjának gyűjtőhelyéről van szó egy emberi jogi szakértőket nélkülöző közösségben”. A Mozambik Eduardo Mondlane Egyetemen 2003-ban létrehozott klinika alig kezdte meg működését, máris sok gondja akadt. A tutorok, Elisia Vieira és Tomas Timbane beszámoltak arról, hogy lassan konszolidálódik, bár kevés a munkatárs, nincs teljes munkaidőben dolgozó ügyvéd és csekély a finanszírozás. Az új klinika megállapodást kötött a Mozambik Emberi

Jogi Ligájával, amely továbbítja az ügyfeleket a peres ügyekben a klinika lehetőségeinek és tapasztalatainak figyelembe vételével.

A jogklinika létesítés főbb fázisai a következők, a Natal Egyetemről Robin Palmer ezt kilenc pontban foglalta össze, amit javasol minden ilyen szándékot fontolgatónak:

1. Meg kell határozni a klinika célját és küldetését;
2. A klinika struktúráját a jogi képzésen, egyetemen, karon belül, avagy egy civil szervezeten belül;
3. Az alapítás aktusa;
4. Az infrastruktúra, igazgatási struktúra és a személyzet létszámára, jogállására vonatkozó döntések;
5. A személyzet és a diákok képzésének terve;
6. A képzési anyagok, tematika meghatározása;
7. Együttműködési formák kialakítása a kormányzati, hivatali és civil szervezetekkel;
8. Marketing, közkapcsolatok és a kapcsolódó adománygyűjtés menetének meghatározása, elindítása;
9. A jogklinikai tevékenység, szervezet közép- és hosszú távú tervének kidolgozása.

A rendezvény résztvevői ezeket egyenként áttekintették, és kidolgozták saját országuknak megfelelően a főbb pontokat, terveket.